Florentina Zgraon

O FOAIE VOLANTĂ CU SUBIECT TEHNIC: ***POVODUL CUM TREBUIE PUS (...) CRUMPENI*** (1795)

1. Lucrarea la care ne referim este una dintre tipăriturile româneşti de mică întindere păstrate la Országos Széchényi Könyvtár din Budapesta, pe care am consultat-o în anul 2003. Ulterior am constatat că ea nu este o noutate absolută pentru cultura noastră, căci, după cum vom arăta, există câteva exemplare în ţară, dar am decis totuşi să o readucem în atenţia cititorilor, mai ales pentru faptul că textul românesc nu a fost editat, aşadar nu a fost valorificat sub aspect lingvistic.

2. Textul se prezintă ca o foaie volantă pliată *in folio*, ale cărei două file nu sunt numerotate. Primele trei pagini cuprind textul românesc, imprimat cu litere chirilice, iar ultima ([2^{v}]) are la mijloc o ştampilă mică, rotundă (A.M.N. MUZEUM/ KÖNYV-/TÁRA). Are dimensiunile 34 cm × 43,3 cm (lăţime desfăşurată, cu mici diferenţe între partea superioară şi cea inferioară, rezultate prin plierea foii – prima filă: 21 cm, respectiv 21,5 cm). În partea de jos a primei pagini apare însemnarea de mână a unui bibliograf: „Veress 1795 – ből. nem ismeri. Impresszum nincs!” În stânga sus este imprimat cu maşina „Nro. 2291.”, puţin deasupra cifrei 1795, anul emiterii acestei ordonanţe, care precedă titlul: *Povodul cum trebuie pus şi semănat crumpeni sau, după cum zic rumânii, picioacele, care foarte mult ajută pre oamenii în lipsă de bucate.* Primul cuvânt este imprimat cu majuscule, iar următorul este împodobit cu singura iniţială ornată (**К**).

3. Această tipăritură nu a fost cunoscută autorilor *Bibliografiei româneşti vechi*[1]. După ce a fost semnalată de A. Dankanits în 1969[2], Daniela Poenaru s-a ocupat de ea în 1973, descriind acelaşi exemplar identificat la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei (Anexa 3, K–1159)[3]. În 1981 este prezentată, temeinic şi succint, de către Aurel Răduţiu şi Ladislau Gyémánt[4]. Ei indică alte depozite din ţară în care există exemplare, anume fonduri ale unor oraşe transilvănene (Sf. Gheorghe, Tg. Secuiesc, Năsăud). În repertoriul citat este identificată tipografia clujeană a lui

[1] Vol. II, 1910; vol. IV, 1944.

[2] A. Dankanits, *Vechi tipărituri transilvănene*, în „Revista bibliotecilor”, XXII, 1969, nr. 2, p. 102, sub nr. 8.

[3] Daniela Poenaru, *Contribuţii la Bibliografia românească veche*, Muzeul Judeţean Dâmboviţa, Târgovişte, 1973, p. 93, sub nr. 98.

[4] Aurel Răduţiu, Ladislau Gyémánt, *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română. 1701 –1847*, Bucureşti, 1981, p. 229, sub nr. 425.

BDD-A646 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:49 UTC)

Martin Hochmeister, din care provine acest document, calificat drept „versiunea în limba română în 11 puncte a recomandărilor medicului Etienne cu privire la foloasele cultivării cartofilor, publicată prin guberniul Transilvaniei”[5]. Tot aici se face trimitere la singura ediție cunoscută a acestui text, anume cea maghiară din 1896, datorată lui K. Karlovszky Endre[6].

4. Comparând textul românesc din 1795 cu cel maghiar din 1896, singura „altă ediție” pe care o cunoaştem, observăm că primul este mai amplu, cu unele adaosuri în raport cu al doilea, uneori insistent explicative. Segmentele adăugate vor fi indicate prin numărul paragrafului (în continuare: par.) respectiv: *Povodul cum trebuie pus şi semănat; după cum zic rumânii, picioacele; pre oamenii în lipsă de bucate* (titlu); *gazda bună; sau, să zic, a pune crumpeni, sau mai bine picioace; sau arându-l, sau săpându-l* (par. 1); *lui prier* (par. 2); *luând; (picioacă); adecă s<c>rijele, să-l despice cel ce are în gând a sămăna picioace; sau în părticică cea despicată* (par. 3); *fiind aşa; dintru cei ce vor să înceapă a pune crumpeni, adecă picioace; în pământul cel arat* (par. 4); *în care să vor pune sau se vor semăna picioacele; şi făcut* (par. 5); *trebuie ştiut cum că; în pământul cel ţărinos*, a doua ocurență (par. 7); *foarte pre uşor; pentru că, care vor fi feliu bun, acele; cruciş-curmădziş; dinlăuntru* (par. 8); *şi gras mai cu seamă pentru aceea nu să sfătuiaşte oamenilor sămănătura sau punerea crumpănelor (picioacelor) pentru că* (par. 9); *sau picioacele; la gust şi mâncare* (par. 11). Amplificarea textului românesc este foarte evidentă, în special în paragraful 9.

De vreme ce aceasta este tendința traducătorului, este normal ca în raport cu adaosurile să remarcăm rareori segmente care nu se regăsesc în textul românesc: *három fertály* ... „de trei sferturi ...” (par. 5); *vesztegetni is szokták* „şi chiar se întâmplă să se irosească” (par. 9); *apróbb* „mărunt, mărunțel, mititel” (par. 11).

Traducerea românească nu se depărtează vizibil de textul la care ne-am raportat, aşa încât puține segmente pot fi remarcate sub acest aspect: *unul*, *celalalt* pentru „un om (o persoană)”, respectiv „alt om (altă persoană)” – cf. magh. *egy ember*, *más ember* (par. 4); pluralul *a fészkek* căruia îi corespunde singularul (*cuibul acela*), iar a doua oară este omis (par. 5); *hel mai puțin* pentru „cel mult, maxim” – cf. magh. *leg-fellyebb*[7] (par. 5); *de către olaltă în rând* pentru „de la unul la altul” – cf. magh. *egymástól* (par. 5).

5. Ocurențele excerptate spre a ilustra faptele de limbă remarcabile prin caracterul lor arhaic şi/sau regional ori popular vor fi indicate prin numărul paragrafului în care apar, fără să reluăm abrevierea *par*.

[5] *Ibidem.*

[6] K. Karlovszky Endre, *A burgonya meghonositása Erdélyben*, în „Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle”, Budapest, 1896, III, p. 308–310.

[7] Cf. *legfeljebb* în *Magyar-román szótár. Dicționar maghiar-român*, [Bucureşti, 2005].

BDD-A646 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:49 UTC)

FONETICĂ

Vocalism

â etimologic în *pâne* (10, 10);

e medial aton păstrat: *altele* (11, 11), *frunzele* (6), *oamenii* (titlu), *va vedea* (6) etc.;

e final aton păstrat: *bune* (10), *cade* (7), *foarte* (titlu, 8), *frunzele* (6), *poate* (4, 6, 8, 10) etc.;

e/i disimilat în *drept* (6);

diftongul *éa* final accentuat păstrat: *cea* (3, 10, 10), *să o dea* (6), *prea* (11), *va vedea* (6), cf. diftongul *éa* final accentuat trecut la *e* (*ę*): *vor ave* (10), *pre* („foarte ~ uşor să poate cunoaşte") (8);

u etimologic, înainte de restabilirea lui *o*: *rumânii* (titlu).

Consonantism

d cu timbru „moale": *depărtat* (5), *despicată* (3), *să-l despice* (3);

africata *dz*: *cruciş-curmădziş* (8), *cucurudz* (10), *padză* (3)[8], în cuvinte care nu provin din latină, cf. fricativa în cuvinte de origine latină: *frunzele* (6), *zece* (4), *zic* (titlu, 1); cf. şi *c[u]curuzului* (6), alternanță care poate sugera o nesiguranță a tipografului;

labiodentala *f* (+ iod) nepalatalizată: *a fi* (6), *va fi* (4), *vor fi* (6, 8), *să fie* (5, 10), *s-au fiert* (8), *fiiarte* (10), *fiind* (4), *fire* (10);

fricativa *j*: *împrejurul* (6), *jos* (5), *jumătate* (5);

l cu timbru „moale" în *feliu* (6, 8), *feliuri* (11);

r cu timbru „moale" în poziție „tare": *s-au crepat* (8), *au hotărit* (1);

r final cu timbru „moale", în cuvinte formate cu sufixul *-ar*: *brumariului* (6); cf. şi *sporiu* (7), unde rostirea „moale" se poate explica prin analogie;

r nedisimilat în forma etimologică a prepoziției *pre* (titlu, 10);

r etimologic în *fărină* (8, 10);

s, *z*, *ț* cu timbru „moale": *întârziială* (6), *părți* (3), *puțin* (5), *puțină* (10), *săturoase* (10), *a semăna* (1), *semănat* (titlu), *şase* (3, 4), *zece* (4), *zic* (titlu, 1); cf. *s* cu timbru „dur": *să fac* (7), *a să ivi* (6), *să plodesc* (7), *să poate* (8), *să pot* (~ *mânca* / *îngrăşa* / *hrăni*, 10, 10, 10), *să să puie* (3), *să pun* (10), *sămăna* (2, 3), *sămănătura* (9), *să sfătuiaşte* (9), *să sporesc* (10); cele două soluții fonetice prezintă ocurențe în proximitate: *să vor pune sau se vor semăna* (5), iar *s* „dur" apare mai ales în pronumele reflexiv;

ş „dur" în poziție de metafonie: *şase* (3, 4), dar *j* „moale": *s<c>rijele* (3), *scrijele* (4) – cf. singularul *scrijaoa* (3).

[8] Prin analogie; numai în *gazda* (1, 6) am socotit că este o eroare grafică.

BDD-A646 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:49 UTC)

MORFOLOGIE

Pluralul *pălmi* („la patru ~ depărtat”) (5);

acord în gen prin înțeles: *gazda cel silitor* (6), cf. *gazda bună* (1);

numele lunii redat prin genitiv: *lunii lui prier* (2), *în luna brumariului celui mare* (6);

pluralul adjectivului *mare* identic cu singularul: „altele sânt ... albe şi mai ~” (11);

valoarea articolului hotărât trecută asupra vocalei precedente: *lângă cuibu c[u]curuzului* (6);

articolul demonstrativ (analogic) *hel* („cuibul ... să fie ~ mai puțin de o palmă şi jumătate în jos”)[9] (5);

pronumele relativ variabil *carii* (plural, 10);

pronumele nehotărât *fieştecare* (feminin, neutru, 3, 4); *neştine* „cineva” (10);

auxiliarul etimologic *au* pentru perfect compus 3 sg.: *au hotărit gazda* (1), *pelița ... s-au crepat* (8);

dentale iotacizate la conjunctivul prezent al verbelor de conjugarea a III-a cu radical în *n*: *să (să) puie* (3, 4), *să rămâie* (3, 8);

adecă adv. (explicativ) „anume” (2, 3, 4, 10);

adverb la superlativ absolut cu mărci cumulate: *foarte pre uşor* („~ să poate cunoaşte”) (8);

prepoziția *dintru* „din, dintre” (4);

prepoziția *dupe* (1), cf. *după* (2), loc. conj. *după cum* (titlu, 6, 10); în par. 8 apare în poziția custosului varianta *dupe*, reluată în forma *după*;

prepoziția *lângă* (~ *aceasta*) „pe lângă, afară de” (10);

conjuncții: *cât* „încât” (3, 10, 10); *ce* „dar, însă” (10), *ci* „dar, însă” (10); *de* „dacă” (3, 4, 6, 10, 10); loc. conj. *cum că* „că” (6, 6, 7).

[9] Nu este vorba de o transformare fonetică (č – h), ci probabil de o analogie cu unele forme ale adjectivelor şi pronumelor demonstrative de tipul *ahaia*, *ahasta*, *ahăsta*, *aheste*, *hele*, care, la rândul lor, s-au format prin preluarea consoanei *h*, proteză în cazul formelor populare *hăsta*, *hăla* etc. Această explicație a fost propusă pentru ocurențele din *Țiganiada* lui I. Budai Deleanu, care apar în vorbirea personajelor: *uitarăți de porunci / Şi de* ***hele*** *ce Vlad vodă scrise*; *dă aş hi ş-acum în vârsta / **Ahaia**, când ...* (cf. cuvintele țiganului Bumbul, în nota de subsol, rostite de Mitru Perea: *să fiu / în vârsta* ***aceaia**, cum eram când ...*) – apud Luiza şi Mircea Seche, *Limba şi stilul lui I. Budai-Deleanu în „Țiganiada”*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, volumul al III-lea, Editura Academiei, 1962, p. 44, 47, 51, 53. Încă un exemplu: *Un ferdel de crumpin[i] de* ***hele*** *[= cele] mari ... turceşti*. IORGA, S.D. VIII, 130, apud DLR, s. v. *crumpenă*. Cf. I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei, București, 1975, p. 158, care nu are în vedere decât afirmația lui D. Cantemir privind repartiția formelor *ahăsta*, *ahăla* („ar putea proveni din *hăsta* şi, respectiv, *hăla*, cu *a-* analogic [după *cesta – acesta*]”, atestând indirect proteza lui *h*).

BDD-A646 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:49 UTC)

SINTAXĂ

Infinitivul apare mult mai frecvent decât conjunctivul în succesiunea a două verbe: *au hotărit a semăna sau, ... , a pune* (1); *poate începe a-i pune în pământ sau a-i sămăna* (2); *are în gând a sămăna* (3); *au început a să ivi* (6); *va începe ... a fi frig* (6); *pot scăpa* (10); cf. *vor să înceapă a pune*[10] (4); *poate ... să le astupe* (4); după *trebuie*, numai conjunctivul: *~ să facă* (4); *~ să fie* (5); *~ să o dea* (6);

acuzativ complement direct marcat cu prepoziția specifică: *ajută pre oamenii* (titlu); cf. marca acuzativului redundantă în segmentul *ca pre o bucată la gust bună să pot mânca* (10);

apoziție acordată: *în luna brumariului celui mare* (6);

adverbul precedă verbul, subliniind importanța acțiunii: *bine să-l are sau, ..., să-l sape* (1);

negație dublă: *nici nu gândesc la lipsa grâului* (10); *nici bruma cea de primăvară, nici cea de toamnă, după cum nici piatră, nemic nu le poate strica* (10).

LEXIC şi FORMAREA CUVINTELOR

Cuvinte de origine slavonă

beli vb. „a îndepărta coaja, a descoji” (< sl. *běliti*, bg. *bĕlju*) (10);

cucuruz s. m. „porumb, păpuşoi” (cf. bg. *kukúruz*, sb. *kukùruz*, rut. *kukurùdz*) (6, 10);

ivi (a se ~) vb. „a ieşi la iveală” (< v. sl. *javiti*) (6);

plodi (a se ~) vb. „a lega rod, a face roade” (< v. sl. *ploditi*) (7);

porav adj. „neted, uniform” (< sb. *poravan*)[11] (8);

povod s. n. „motivație, rațiune / cauză pentru care se face ceva; prilej, pretext” (< sb. *povod*) (titlu);

scrijauă s. f. „bucată subțire tăiată sau ruptă din ceva” (< v. sl. *scrižali*) (3, 3, 4);

trupină s. f. „tulpină” (< v. sl. *trupina*, cf. bg., scr. *trupina*) (3);

tuleu s. m. sau s. n. „tulpină, mai ales a unor plante ierboase” (cf. scr. *tulaj*) (6).

Cuvinte de origine latină

bucată s. f. „fel de mâncare pregătită” (10), pl. „cereale, grâne” (titlu) (< lat. *buccata*);

[10] Dacă avem aici viitorul analitic *vor să înceapă* „vor începe”, exemplul este potrivit numai pentru prima categorie.

[11] DLR s. v. *pórav, -ă* şi s. v. *poară* (etimonul adjectivului) propune sensuri incompatibile cu acest context. A se vedea *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti.* Obrađuje T. Maretić. Svezac 46, u Zagrebu, 1931, p. 833, s. v. *poravan*.

BDD-A646 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:49 UTC)

cădea (~ mai uşor) vb. (expr.) „a părea lesne, a nu simți greutate” (< lat. *cadere*) (7);

piatră s. f. „grindină” (< lat. *petra*) (10);

prier subst. sg. „aprilie” (< lat. *Aprilis*) (2);

umbla (~ multă ploaie) vb. „(despre fenomene) a se produce, a se repeta (cu regularitate)” (< lat. *ambulare*) (10).

Cuvinte de origine maghiară

biuşag s. n. „belşug, abundență” (< magh. *bőség*) (10);

gazdă s. f. „om cu stare, gospodar” (< magh. *gazda*) (1, 6);

modru s. n. „fel, chip, mod” (< magh. *mod*) (1);

picioacă s. f. „cartof” (3) – gen. *picioacei* (3), pl. *picioace(le)* (titlu, 1, 3, 5, 6, 6, 7, 10, 10, 11), pl. gen. *picioacelor* (6, 6, 8, 9) (< magh. *pityóka*).

Cuvinte de origine germană

crumpin (un ~) s. m. „cartof” (3) – pl. *crumpeni* (titlu, 1), *crumpănii* (10, 11); s. f. *crumpănelor* (9) (< germ. *Grundbirne*, prin magh. *kolompér*, *krumpi* sau sb. *krumpir*).

Formații pe teren românesc

afund adv. „adânc” (< *a* + *fund*) (5, 10);

anevoie (cu ~) loc. adv. „cu dificultate, cu mare greutate” (< *a* + *nevoie*) (10);

brumariului celui mare („luna ~”) s. m. sg. „noiembrie” (< *brumă* + suf. *-ar*) (6);

cruciş-curmădziş adv. (expr.) „în lung şi în lat, peste tot” (< *cruce* + suf. *–iş*, probabil *curma* + suf. *–iş*) (8);

dâmboiat adj. „înălțat ca un dâmb” (< participiul unui vb. **dâmboia*)[12] (6);

fire s. f. „natură (ca proprietate), fel” (< *fi*) (10);

foamete s. f. „lipsă mare şi prelungită de hrană” (cf. *foame*) (10);

gurguiat adj. „grămădit cu vârf” (< *gurguia*) (6);

gustare s. f. „gustul unui aliment” (< *gusta*) (11);

întârziială (fără ~) loc. adv. „imediat, fără preget” (*întârzia* + suf. *-eală*) (6);

lunguleț adj. „alungit, lungăreț, lunguieț, lunguț” (< *lung* + suf. *-uleț*) (11);

peliță s. f. „coajă” (< *piele* + suf. *-iță*) (8);

poftitor adj. „care este mult dorit (despre un lucru de mâncare)” (< *pofti* + suf. *-tor*) (11);

[12] Cf. şi derivatele lui *dâmb* (< magh. *domb*) cu sufixele *-oc*, *-os* (DLR, s. v.).

BDD-A646 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:49 UTC)

prisoseală (în ~) loc. adv. „din abundență, din belşug, de prisos” (*prisosi* + suf. *-eală*) (10);

râmător s. m. „porc” (< *râma* + suf. *–(ă)tor*) (10);

săturos adj. „(despre alimente) sățios, care satură” (< *sătura* + suf. *-os*) (10);

sfătui (a se ~) vb. „a se recomanda (cuiva ceva)” (< *sfat* + suf. *-ui*) (9);

stat s. n. „distanță pe verticală; înălțime” (< *sta*) (6);

țărinos adj. „care are aspectul țărânii, afânat” (< *țărână* + suf. *-os*) (7, 7).

6. Observăm că, deşi de mici dimensiuni, această ordonanță conține numeroase fapte de limbă care prezintă interes pentru finele secolului al XVIII-lea. Am întâlnit cuvinte neatestate în DLR (*dâmboiat*, *întârziială*, *săturos*), sensuri neatestate (*porav*, *povod*), loc. adv. *în prisoseală*, sensuri rare (*sfătui*, *umbla*) şi atestări ale unor variante din DLR (*crumpin*, *picioacă*, *scrijauă*, *trupină*, *țărinos*). Apar elemente populare (*dupe*, pl. *pălmi*, acordul în gen prin înțeles, rolul art. hot. îndeplinit de vocala *-u*, art. dem. *hel*, cuvintele *beli*, *cădea*, *dâmboiat*, *foamete*, *gurguiat*, *ivi*, *prier*, *trupină*) şi învechite (numele lunilor în genitiv, pl. *mare*, pron. *carii*, *neştine*, inf. în loc de conj., *gustare*, *plodi*, *poftitor*, *în prisoseală*, *săturos*, *sfătui*, *stat*, *trupină*), dar impresia cea mai puternică o lasă regionalismele, care apar la nivel fonetic şi la nivel lexical (*pâne*, *vor ave*, africata *dz*, *fărină*, *biuşag*, *bucate* – pl., *crumpin*, *cucuruz*, *gazdă*, *modru*, *picioacă*, *plodi*, *porav*, *povod*, *scrijauă*, *stat*, *umbla*). Abundența acestora arată indirect că unificarea limbii literare realizată pe la 1750–1780 fusese temporară şi parțială, că ea nu producea efecte asupra unor lucrări de acest tip.

7. *Povodul* este, aşadar, o foaie volantă ce poate fi inclusă în categoria aşa-numitelor *cărți tehnice*, inițiate în toate provinciile româneşti în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi la începutul celui următor. Ele oferă sfaturi practice populației, mai ales cu privire la cultura pământului, sădirea pomilor, îngrijirea vitelor şi valorificarea produselor obținute. Cele mai numeroase apar în ținuturile româneşti aflate sub administrație austro-ungară, întrucât Curtea din Viena patrona un program de răspândire a acestei literaturi în toate națiunile imperiului. Însă, oriunde apar, ele sunt realizate prin traducerea unor originale şi sunt destinate unui public deosebit de larg. Aceste cărți tehnice „ne duc departe de literatura religioasă” a secolelor anterioare tocmai prin particularitățile limbii, care, dată fiind destinația lor, „este în genere mai apropiată de limba populară”[13].

[13] Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, *De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a doua, revăzută şi adăugită, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, p. 442–446.

BDD-A646 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:49 UTC)

ANEXĂ

Notă asupra ediției

Am reprodus textul integral, prin metoda transcrierii interpretative, redând, pe cât posibil, limba textului. Tipărit în 1795, la Cluj, cu alfabet chirilic, el reflectă tradiția grafică prin prezența grafemului ѣ, care alternează totuşi, în aceeaşi poziție, cu slova є (*aceste* 11, *crumpănelor* 9, *va începe* 6, *picioacelor* 6, 8, 9), motiv pentru care am redat prin *e*, şi nu prin diftongul *ea*, grafiile cu ѣ, indicate în note. În acelaşi mod am tratat slova ѧ în pronumele personal feminin plural (10).

Scrierea cu litere latine promovată de Şcoala Ardeleană în epoca şi în zona în care a fost imprimat acest text şi-a pus amprenta asupra lui, prin apariția unor grafii în care sunt evitate grafemele chirilice corespunzătoare sunetelor *ă*, *î*, redate prin *a*, *e*, *i* (toate acestea se regăsesc în note).

Observăm alternanțe în distribuția grafemelor ъ şi ѫ: dacă în unele situații ele par consacrate unei anumite valori (ъ pentru *ă*, respectiv ѫ pentru *î/â*, ca în *săpându-l* 1, *pământ* 3, 6, *să rămâie* 3, 8), alteori întâlnim ъ pentru *î/â* (*cât* 3, *întârziială* 6, *grâului* 10) şi ѫ pentru *ă* (*sămăna* 2, *semăna* 1, 5, *ţărinos* 7, 7), chiar ambele situații în acelaşi cuvânt (*râmătorii* 10).

Absența valorii fonetice în poziție finală, postconsonantic, este sugerată prin lipsa oricărui grafem (*cum*, *semănat*, *mult* – titlu), prin ь (*pus*, *zic* – titlu, *frig* – 6) şi chiar prin ъ (*să fac* – 9).

Am aplicat regula actuală a preiotării la inițială de silabă: *rămâie* (3, 8), *trebuie* (titlu, 1, 6), exceptând forma *ele* (10). În acelaşi sens, am modernizat punctuația. Slovele greu lizibile au fost încadrate între [ ], iar cele omise între < >.

Nro. 2291.

1795.

POVODUL

cum trebuie pus şi semănat crumpeni[1] sau,
după cum zic rumânii, picioacele[2], care
foarte mult ajută pre oamenii în lipsă de bucate.

1. Pământul în care au hotărit gazda[3] bună a semăna sau, să zic, a pune crumpeni [1], sau mai bine picioace, trebuie întâiu bine să-l are sau, dupe modrul cel obicinuit, să-l sape, şi, aşa, sau arându-l, sau săpându-l,

[1] Tipărit: крѣмпѣни.
[2] Tipărit: пичоачѣлє.
[3] Tipărit: Газда.

BDD-A646 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:49 UTC)

2. după aflarea căldurii locului, din începutul lunii lui prier (aprilie) sau mai, cu acest mijloc poate începe a-i pune în pământ sau a-i sămăna, adecă:

3. Luând un crumpin (picioacă[4]) în patru, sau de va fi mai mărişoară[5] şi în şase părți, adecă s<c>rijele[6], să-l despice cel ce are în gând a sămăna picioace, şi încă cu această[7] padză cât în fieştecare scrijaoa sau în părticică cea despicată să rămâie mugurul cel din trupina[8] picioacei încolțit, nevătămat, şi aşa să să puie în pământ.

4. Fiind aşa, unul dintru cei[9] ce vor să înceapă a pune crumpeni[1], adecă picioace, trebuie să facă mai[10] / nainte cuiburi în pământul cel arat, iară celalalt, (măcar de va fi şi copil), de-a rând în fieştecare cuib gătit, şase, opt sau şi zece[11] scrijele[12] de picioacă să puie şi, aşa făcând, numaidecât poate cuiburile de-a[13] rând să le astupe, cu pământul lor.

5. Cuibul acela în care să vor pune sau se vor semăna picioacele[2] trebuie să fie hel mai puțin de o palmă şi jumătate în jos afund săpat, şi[14] de cătră olaltă în rând la trei sau, mai mult, la patru pălmi depărtat şi făcut.

6. Şi când va vedea omul, sau gazda[3] cel silitor de economia, cum că verdeață sau frunzele[15] picioacelor celor din cuiburi au început a să ivi deasupra cuibului, atuncea fără întârziială chiar aşa, după cum lângă cuibu c[u]curuzului, să sape pământul împrejurul acestui cuib de picioace, şi drept statul tuleului picioacelor[16] să-l facă dâmboiat (gurguiat), ştiind cum că acest feliu[17] de săpătură[18] şi de trei ori până la toamnă[19] trebuie să o dea omul cuiburilor[20] celor de picioace. Şi aşa apoi

[4] Tipărit: **пичоачъ**.
[5] Tipărit: **маришоаръ**.
[6] Tipărit: **сриж҃лє**.
[7] Tipărit: **ачаста**.
[8] Tipărit: **трипина**.
[9] Tipărit: **чеїи**.
[10] În continuare apare cuvântul-custos, reluat pe pagina următoare: **наинтє**.
[11] Tipărit: **ꙁ҃чє**.
[12] Tipărit: **скриж҃лє**.
[13] Tipărit: **д҃ а**.
[14] Tipărit: **ци**.
[15] Tipărit: **фр̑нꙁ҃лє**.
[16] Tipărit: **пичоач҃лор**.
[17] Tipărit: **ф҃лю**.
[18] Tipărit: **съпътт̑ра**.
[19] Tipărit: **тоамна**.
[20] Tipărit: **Г̑ниб̑рилор**.

BDD-A646 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:49 UTC)

lăsându-le în pământ, numaidecât în luna brumariului celui mare, de nu va începe mai în grabă a fi frig, le poate săpa afară[21] din cuiburi, că coapte vor fi.

7. Trebuie ştiut cum că picioacele[2] mai cu sporiu să plodesc şi mai dulci să fac în pământul cel ţărinos decât[22] în cel negru[23] şi gras, şi săpătura cade mai uşor în pământul cel ţărinos.

8. Bunătatea picioacelor foarte pre uşor să poate cunoaşte, pentru că, care vor fi feliu[17] bun, acele[24], / după[25] ce s-au fiert[26] şi pelița lor cruciş-curmădziş s-au crepat, trebuie să rămâie uscate şi porave dinlăuntru[27], ca şi fărină.

9. În pământul cel negru[23] şi gras mai cu seamă[28] pentru aceea[29] nu să sfătuiaşte oamenilor sămănătura sau punerea crumpănelor (picioacelor) pentru că mai nu totdeuna să fac viermănoase[30].

10. Crumpănii sau picioacele[2] cele[31] fiiarte, de le va beli[32] şi le va săra omul, nu numai că sânt bune la mâncare şi săturoase, ce, amestecându-le neştine cu puțină fărină de cucurudz, sau şi de grâu[33], şi cu apă cât va trebui frământându-le în loc de pâne[34], ca pre o bucată la gust bună să pot mânca, şi în vreme[35] de biuşag, adecă când ar fi grâu[33] în prisoseală, încă şi râmătorii foarte bine să pot îngrăşa cu ele[36]. Nişte ţinuturi carii pentru lipsa grâului cu anevoie să pot hrăni cu pâne[34], cu aceste[37], de le vor ave, întru atât pot scăpa de foamete, cât nici nu gândesc la lipsa grâului[38]. Lângă aceasta, aşa sânt de vârtoase[39] picioacele[2] aceste[37] la fire, cât lor

[21] Tipărit: афарѣ.
[22] Tipărit: де кит.
[23] Tipărit: нѣгр8.
[24] Tipărit: ачѣле.
[25] *După* reia cuvântul-custos, care prezintă forma *dupe*.
[26] Tipărit: фїёрвт.
[27] Tipărit: дин лев8нтр8.
[28] Tipărit: сѣма.
[29] Tipărit: ачѣѧ.
[30] Tipărit: Вїёрменоасѣ.
[31] Tipărit: чѣле.
[32] Tipărit: вѣли.
[33] Tipărit: грев8.
[34] Tipărit: пжнѣ.
[35] Tipărit: врѣмѣ.
[36] Tipărit: ѧле.
[37] Tipărit: ачѣстѣ.
[38] Tipărit: Гревлв8и.
[39] Tipărit: В8ртоасѣ.

BDD-A646 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:49 UTC)

nici bruma cea de primăvară[40], nici cea de toamnă, după cum nici piatră, nemic nu le poate strica. Ci umblând multă ploaie aşa să sporesc, ca şi când să pun afund în pământ, numai să fie vara călduroasă.

11. Crumpăni<i> sau picioacele[2] de doao feliuri[41] sânt, altele sânt roşii, lungulețe[42] şi la gustare mai poftitoare, altele sânt iarăş[43] albe şi mai mare şi mai spornice la rod, măcar că[44] şi aceste sânt prea bune la gust şi mâncare.

A LOOSE SHEET OF PAPER ON A TECHNICAL SUBJECT:
POVODUL CUM TREBUIE PUS (...) CRUMPENI (1795)

(Abstract)

The document mentioned here was printed with Cyrillic letters in Cluj, in 1795. There are four copies preserved in our country, and still another at the National Széchényi Library in Budapest. The author makes a description of the document and relates it to the only known edition, that is the Hungarian one, published in 1896 by K. Karlovszky Endre, explaining that the Romanian edition contains some textual interpolations. The article, whose aim is to introduce the document in the scientific circuit, focuses on a close examination of the language of the text.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

[40] Tipărit: **Прнмъѵара**.
[41] Tipărit: **ф҃ѣлюри**.
[42] Tipărit: **лѳнгѳлѣцє**.
[43] Tipărit: **іарєшь**.
[44] Tipărit: **кл**.

BDD-A646 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:50:49 UTC)